

6245 +

İnşaat sektörü, son yıllarda ekonomik sistemin ve yönetimlerin kendilerini var ettikleri bir alan olarak dikkat çekmektedir. Var olma biçimi seçim dönemlerinde “seçmen”e sunulan kent imajlarıyla, "kentsel dönüşüm" projeleriyle somutluk kazanırken, hem bu projeler, hem de bu projelerin neden ve nasıl üretildiği birçok soruyu beraberinde getirmektedir. Sistemin çıkarları doğrultusunda 1 metrekarelik toprağın, 1 metreküpük havanın değeri ne kadar kar ve rant elde edilebileceği ile ölçülmektedir. Çoğu proje, talep ve ihtiyaçları karşılamak için değil, kazanılan imar hakkını değerlendirmek için hayat bulmaktadır. Ancak bu inşaat balonunun patlayacağı beklenmektedir. İstanbul’da 1,5 milyon konutun boş kalması bu beklentiye haklı çıkartan örneklerdendir. [1]

Yaşadığımız kentler bankaların, müteahhitlerin ve siyasetçilerin hesaplarına göre dönüşmektedir. Bu hesaba katılmayan değerler üzerine düşünmek, bu değerler üzerinden sorular, eleştiriler ve fikirler inşa etmek kaçınılmazdır.

“**Başka bir değerler sistemi**” nde bugünün kar maksimizasyonu, arz-talep döngüsü, mülkiyet sınırları, imar planları reddedilerek neler üzerine konuşabileceği sorgulanmıştır. Alan olarak bu dönüşümü yaşayan mahallelerden biri olan **İzmir Şemikler Mahallesi** seçilmiştir. Yeni imar planlarına göre mahalle yıkılıp yeniden inşa edilmektedir. Her dönüşüm projesinde olduğu gibi inşaat kararları “**yapısal strüktür**” üzerinden verilerek mahallenin “**sosyal strüktürü**” göz ardı edilmektedir. Parsel ve kitle sınırları, 5 kat izni, 3 metre çekme sınırı, 1.5 metre çıkma sınırı, çelişkili sokak ölçüleri dikkate alınarak bloklar yükselmektedir:

“Kitle planını oluşturan şehirci ve onu çizen mimar, hareketsiz ve yakın nesnelere tepeden ve uzaktan görür. Tasarımcılar ve çizerler, bir kağıt ve yazılar mekanında hareket ederler. Gündelik hayatın neredeyse bütünüyle olduğu söylenebilecek şekilde böyle indirgenmesinden sonra, “yaşanmış” olanın alanına geri gelirler. Onu yeniden bulacaklarına inanırlarken, planlarını ve projelerini ikinci derecede bir soyutlama içinde hayata geçirirler. “Yaşanmış” düzeyindeki bu soyutlamayı yansıtmak için, “yaşanmış” olandan soyut olana geçmişlerdir. Burada çifte yer değiştirme, çifte yadsıma söz konusudur ve buradan yanılısamalı bir önerme doğmaktadır: “gerçek” hayata dönüş. Aydınlanmış gibi görünen, fakat kendisi de kör alandan başka şey olmayan, alan üzerinde körleştiren-körleşmiş, böyle işlev görür.” [2]

Lefebvre’nin de vurguladığı gibi niceliksel ölçümler ve uygulamalar ile gündelik hayat indirgenmektedir. Modernizmin mirası olan “yaşam alanları” bu indirgenmenin pratikteki mekânları olmuştur:

“19. yüzyılın sonlarına doğru, son derece indirgemeci olan ve bunu bilinçsizce yapan bir kent düşüncesi (böyle bir şeyden söz edilebilirse), *mesken* kelimesini bir tarafa bırakıp tam anlamıyla parantez içine aldı; “insanoğlu” nu yeme, uyuma, üreme gibi birkaç temel eylemle sınırlandıran, basitleştirilmiş bir işlev olarak *yaşam alanı* terimini

tasarladı... Yaşam alanı, ideolojik ve pratik boyutlarıyla, bilinçsiz bir şekilde meskeni kesin olarak reddetmiş veya geriye itmiştir... Yaşam alanı, yukarıdan aşağıya doğru kurulmuştur: homojen ve nicel bir genel alan uygulaması, “yaşam deneyimi”nin kutulara, kafeslere veya “yaşama makinelerine” kapatılmaya razı gelmek zorunda bırakılması.” [3]

Yaşam deneyimi “sosyal strüktürün” kurucusudur. Sosyal strüktürün pratikteki mekânı ise sokaktır:

“Sokak mı? Sokak, bir buluşma mekânıdır (topi) ve o olmadan belirlenmiş yerlerde buluşmak imkânsızdır... Spontane bir tiyatro olan sokakta gösteri ve izleyici, bazen de aktör olurum. İşte burada hareket ve kaynaşma ortaya çıkar; bunlar olmaksızın meydana gelebilecek şey kent yaşamı değil; toplumda bölünme, donuk bir parçalanma ve kopma olacaktır. Sokaklar ortadan kaldırıldığında (Le Corbusier’den beri, “yeni kümeleşmeler”de) sonuçları görülmüştür. Tüm hayatın sönüp gitmesi, “şehrin” bir yatakhaneye indirgenmesi, varoluşun anlamsız bir tarzda işlevselleştirilmesi. Gerçekte sokak, Le Corbusier tarafından görmezden gelinen fonksiyonları da içermektedir: bilgilendirici fonksiyon, sembolik fonksiyon, oyun fonksiyonu. Orada oynar, orada öğreniriz. Sokak, düzensizliktir demektir. Şüphesiz. Kent yaşamının başka yerlerde sabit ve kendini yenileyen bir düzen içinde donup kalmış olan tüm unsurları sokaklarda özgürleşir ve sokaklardan merkezlere doğru akar, bu unsurlar kendi barınaklarına doğru çekilirken birbiriyle karşılaşır. Bu düzensizlik, yaşayan bir düzensizliktir. Bilgi verir. Şaşırtır. Bu düzensizlik bir anlamda daha yüksek bir düzen anlamına gelir. ...Sokakta ve bu alan sayesinde, bir grup ortaya çıkar, kendini gösterir, mekânları sahiplenir, sahiplendiği bir mekân-zaman meydana getirir. Böyle bir sahiplenme, kullanımın ve kullanım değerinin mübadele ve mübadele değeri üzerinde hakim olabileceğini gösterir.” [4]

Kullanım değerinin ölçülmesi olanaksızdır. Ancak sosyal strüktürü kuran bu değerler üzerine alternatif veri toplama yöntemleri geliştirilebilir. Pilot proje olarak seçilen **Ayşe Hanım’ın mahallesinde (6245 sokak) ve evinde** mevcut sistemin verileri ile **“başka bir değerler sisteminin”** verileri karşılaştırılarak eleştirel bir okuma yapılmıştır.

Mahallelilerin sözlü ifadelerine başvurulduğunda, sokaklarını farklı eylemler için gündelik hayatın ayrılmaz bir mekânı olarak kullandıkları dikkat çekmektedir. Bu eylemlerin günümüze kadar ulaşanlardan bir tanesi “oyun” eylemidir. Sokağın herhangi bir yerinde her an başlayabilen ve kendiliğinden biten bu eylem kendi mekânsal kurgusu ile sokağa yerleşir.

Evde yapılan temizlik kapı arkasında bitmez. Kapı önü de süpürülür çünkü **sokak herkesindir**. Kapı önünü süpürmek **bir sahiplenme biçimidir**. Öyle bir sahiplenme ki komşusuyla birlikte halısını sokakta yıkayabilir, toprak bulduğu yere çiçeğini ekebilir, yol kenarındaki dut ağacının meyvelerini toplayıp yiyebilir, yemek fazla pişirdiğinde sofrasını sokağa kurup komşularını ağırlayabilir. Aşure sokakta

pişer, önce kokusu dağılır sonra da kendisi dağıtılır. Kapı eşiklerinde her zaman sandalyeler bulunur. Yere oturacaklar için kilimler serilir. Bu eylemler içerisi – dışarı gibi bir ayrımı tanımamaktadır. **Eylemlerin eklemlendiği eşikler, saçaklar, nişler, kullanılan nesnelere sosyal strüktürün yapı elemanları gibi çalışmaktadır.**

Ayşe Hanım'ın evi özelinde ise öncelikle evin ve mahallenin mevcut hali fotoğraflanmıştır. Güncel fotoğrafların yanı sıra ev sahiplerinin elindeki eski tarihli fotoğraflar da veri olarak kullanılmıştır. Daha sonra evin kullanıcılarından evi ve mahalleyi “**ANI**” larında yer edinmiş haliyle çizimleri istenmiştir. Çizimlerini anlattıkları sözlü ifadeleri videolarla kayıt altına alınmıştır. Farklı yaş gruplarından ve farklı dönemlerde-sürelerde evi deneyimlemiş olan **kullanıcıların çizimlerdeki eylemler, nesnelere, ilişkiler, kavramlar bir araya getirilmiştir:**

“ limon ağacı, annesinin diktiği asma ağacı, asma ağacı altında eşiyile yediği yemekler, ortancalar, komşusu Ayşe Nine'nin evi ve dut ağacı, tren, çocukları, sığınak, yasemin ağacı, kümes ve kümesteki tavuk-civcivler, kulübe, mandalina ağacı, muşmula ağacı, kayısı ağacı, İtalyan eriği ağacı, asma ağacı, tırnak çiçekleri, babasının köpeği, tulumba, ağacı sulayan babası, tüp üzerinde kazan, aşure karıştıran komşuları Hacer Teyze, domates şişeleri, salça sıkın annesi, halı ve halı yıkarken kullandıkları fırça-arap sabunu- kova, bahçede kurutulan tarhana, mahalle arkadaşları ve evleri, oyun oynadıkları komşu Zehra Teyze'nin bahçesi, sek sek, beş taş, top oynadıkları evin önü, komşu Ümmü Teyze'nin sokağa inen yarı açık merdiveni ve merdivenin üzerindeki zeytin tenekeleri, bahçede yaptığı kumdan pastalar, evin önünü süpürmesi, evin önünde park etmiş araç, bahçede yapılan mangal, bahçede kurulan sofralar ve sofranın etrafında toplanmış aile bireyleri, bahçe duvarı ve duvar üzerinde yoğurt kaplarında yetiştirilmiş çiçekler, komşu Saadet Teyze'nin bahçenin içine uzanan balkonu ve balkonda oturan kendisi, yuva, anne, teyze, neşe, anneanne, enişte, kahkaha, güzel yıllar, mutluluk, çocukluk, sevgi, kuzenler, içtenlik, aile, sohbet, kardeş babasının radyosu ve “Arkası Yarın” programı yayını, annesi-babası ve kardeşlerinin yatağı, gaz sobası, kestane, mutfakta kurulan sofralar, küçük kardeşinin beşiği, gaz ocağı, camekânda sergilediği kırmızı saçlı bebek, camekândaki küpe çiçekleri, asma altı ve koruklar, yasemin çiçeği, evin köpeği Arap, bahçedeki lavabo, bahçeye bakan pencereler, ikinci evin sokağa bakan penceresinin önünde oyun, top, istop, dokuz kiremit, yakan top, ip atlama, kilim üzerinde evcilik oynamak, Zehra teyzenin evi, Afife teyzenin evi, Hacer teyzenin evi, Mualla ablanın evi, Pakize teyzenin evi, Safiye teyzenin evi, Şemikler ilkokuluna giden ana yol üzerinde dut ağacı, hıdrellez ateşi, baladiken, çocuklar, yattığı salon divanı, camekanları (camekanlı ev olarak bilindiklerini not düşüyor, çizime de camekandan başlamıştır), küpe çiçeği, tül çiçeği, gördüğü hayalet, anne babasının odası”

80 yaşında olan ve 60 yıldır bu evde yaşayan Ayşe Hanım'ın, çocuklarının, torunlarının evlerine ve mahallelerine dair hatırladıkları çakıştırdığında bugüne ulaşmış ve korunmuş olanlar limon ve erik ağaçları, asma ağacı ve altında kurulan sofralar, komşuluk ilişkileri, kış hazırlıkları, aşure ayında pişen ve dağıtılan aşureler, hıdrellez bayramı, sokak oyunları olarak sayılabilir. Bu değerler dönüşüm projesi

adına yapılan yıkım ve yeniden inşa sürecinde diğerleri gibi yitirilecektir. **Hâlbuki aşure ve hidrellezin korunmak ve değer görmek için UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras listesine girmesine değil, deneyimlenebileceği mahallelere ve yaşatacak olan mahallelilere ihtiyacı vardır.**

Toplanan verilerle belirlenen “korunması gereken değerler” çerçevesinde mevcut yapılaşma izni reddedilmiştir. Müteahhit imar planının izni ile tüm ağaçları keserek ve bahçeyi yıkarak kitle sınırına dayanacaktır. İmar planına göre 3 metre ön ve arka bahçe mesafesi bırakacak, onu da otopark girişi için kullanacaktır. Arsa üzerinde inşa edeceği 5 katlı bina ile 13 adet 2+1 daire satışa çıkaracaktır. **Arsa sahiplerinin her birinin konut ihtiyacı olduğu varsayımı ile yeni bir projeye ihtiyaç varsa bile çözümü bu kar hesabı üzerinden değil kullanıcıların kaybetmek istemedikleri değerler üzerinden üretmek mümkün müdür? Bir arsadan kaç daire çıkabileceğinin değil “sosyal strüktürün” sürdürülebilirliği üzerine tartışmak mümkün müdür? 1+1, 2+1, 3+1 tipi “lüks” konutların değil yaşam boşluklarının ve bu boşluklarda kurulan ortaklıkların sosyal ve kültürel niteliği üzerine düşünerek başlamak mümkün müdür?**

Soruların cevapların “mümkün” olduğu “başka bir değerler sistemi”nde **tasarım süreci tersine çevrilerek boşlukların inşasına öncelik verilmiştir.** Sınırları ve dokunulmazları toplumsal eylemler, eylem boşlukları, nesnelere, ağaçlar, ağaçların yaşanabilir alanları, yerel, kültürel, sosyal, doğal değerler belirleyecektir. **“Sokaklar” görünür, görünmez tüm sınırları aşarak eşikleri, saçakları, ışığı, gölgesi, toprağı, ağacı ile kendi geçici / değişken sınırlarını, mekânlarını üretecektir. Bu öneride sokak binalar arasında bırakılmış-kalmış boşluk değil, aksine mekân kurucudur:**

“Kentler her ne kadar binalardan yani iç mekânlardan oluşsa da kent yaşamı bina dışlarında, boşluklarda ve sokaklarda algılanmakta, hissedilmektedir. Çünkü ancak buralarda çok sayıda ve tanımadığımız insanla bir arada olduğumuzu hissederiz. Kanımızca bu duygu kenti kent yapar, binalar değil. Binalar sadece insanların yoğunlaşmasını sağlayarak buna katkıda bulunur.” [5]

Artık 6245 sokak diye gösterilebilecek ve iki boyutlu haritalanabilecek bir aks yoktur. Çoklu sokaklar çok boyutlu olarak sızdığı boşluklarda kendi dönüşümünü kendi değerleri üzerinden yaratacaktır.

[1] Alarm Over Istanbul's Building Boom. (bt). 20 Mayıs 2014, <http://www.nytimes.com/2014/05/21/realestate/commercial/after-istanbul-building-boom-come-worries-of-a-bust.html?smid=fb-share&r=1>

[2,3,4] Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim* (3. Baskı) .(S. Sezer, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1970)

[5] Yürekli, F. (2010). *Mimarlık Mimarlığımız* (3.Baskı). İstanbul: YEM Yayın